

22- Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kapsamında Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nde aracılık

Kemalettin DENİZ¹

İsmail Yavuz ÖZTÜRK²

Yunus Emre ÇEKİCİ³

APA: Deniz, K.; Öztürk, İ. Y.; Çekici, Y. E. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kapsamında Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nde aracılık. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (25), 347-357. DOI: 10.29000/rumelide.1340815.

Öz

Diller için çerçeve metin fikri, Avrupa Konseyi'nin Avrupa'daki dil öğretimine bir standart kazandırma düşüncesinden doğmuştur. İlk defa 2001 yılında yayımlanan Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (Çerçeve Metin), 2018 ve 2020 yıllarında güncellenmiştir. 2020 yılında yayımlanan Çerçeve Metin'in en temel kavramlarından biri "aracılık"tır. 21. yüzyılda toplumların artan dilsel ve kültürel çeşitliliği aracılık becerisinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Aracılık iletişimsel bir işlev, eş deyişle bağımsız bir öğrenme alanı olarak Çerçeve Metin'de kendine yer bulmuştur. Çerçeve Metin'de bu kavram "etkinlik" ve "strateji" olmak üzere iki boyutta incelenmiştir. Etkinlik boyutunu "bir metne aracılık etme", "kavramlara aracılık etme" ve "iletişimsel aracılık"; strateji boyutunu "yeni bir kavramı açıklama" ve "bir metni basitleştirme" oluşturmaktadır. Her bir etkinlik ve stratejiye ait tanımlayıcılar öğrenici düzeylerine göre tablolar hâlinde sunulmuştur. Dört temel dil becerisine dayalı geleneksel yaklaşım dilin karmaşık doğasının anlaşılmasında ve öğretiminde yetersiz kalmış, bunun sonucunda etkileşimle birlikte aracılık becerisi merkeze alınmaya başlamıştır. Türkiye de Avrupa Konseyi üyesi olduğundan dolayı Çerçeve Metin'in, dil öğretim süreçlerinde esas alınması gerekmektedir. Bu çalışmada Çerçeve Metin'den hareketle aracılık becerisini tanımlamak ve bu becerinin kavram alanını belirginleştirmek, ardından da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde aracılık becerisinin yerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Derleme niteliğindeki bu çalışmada, Çerçeve Metin'de yer alan "aracılık etkinlikleri" ve "aracılık stratejileri" özetlenerek yorumlanmış ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın iletişimsel ve işlevsel dil öğretimi araştırmalarına kuramsal bir dayanak oluşturması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Aracılık, çerçeve metin, iletişimsel yaklaşım, iletişimsel dil öğretimi, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi

- 1 Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (Ankara, Türkiye), kemalettindeniz@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7531-490X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.11.2021-kabul tarihi: 20.12.2021; DOI: 10.29000/rumelide.1340815]
- 2 (Sorumlu Yazar) Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD (Mersin, Türkiye), iyavuzozturk@mersin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6256-4387
- 3 Öğr. Gör., Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (Adana, Türkiye), yeccekici@atu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0247-3779

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Mediation concept in the Common European Framework of Reference for Languages within the scope of teaching Turkish as a foreign language

Abstract

The idea of a framework of reference for languages arose from the Council of Europe's idea to set a standard for language teaching in Europe. Common Framework Reference for Languages (CEFR), which was first published in 2001, was updated in 2018 and 2020. One of the most basic concepts of the CEFR published in 2020 is 'mediation'. The increasing linguistic and cultural diversity of societies in the 21st century necessitated the development of mediation skills. Mediation has found its place in the CEFR as a communicative function, that is, as an independent learning field. In the CEFR, this concept has been examined in two aspects as "activity" and "strategy". The activity aspect includes "mediating a text", "mediating concepts" and "mediating communication"; the strategy aspect consists of "explaining a new concept" and "simplifying a text". The traditional approach based on four basic language skills has been insufficient in understanding and teaching the complex nature of language; as a result of this, the mediation skill began to be centered with interaction. Since Turkey is a member of the Council of Europe, the CEFR should be taken as a basis in language teaching processes. It is aimed to define the mediation skill based on the CEFR, to clarify the concept area of this skill, and then to reveal the place of mediation skill in teaching Turkish as a foreign language. in this review article. It is expected that the study will form a theoretical basis for communicative and functional language teaching research.

Keywords: Mediation, common framework reference for languages (CEFR), communicative approach, communicative language teaching, teaching Turkish as a foreign language

1. Giriş

Yabancı dilde iletişim kurma yetisi, 21. yüzyılın karmaşık ve zorlu koşullarıyla başa çıkmak için bir anahtar niteliğindedir. Küreselleşen dünyada insanın kendisini var edebilmesi ve yaşamını anlamlandırabilmesi için yabancı/ikinci dilde iletişim kurmak, bir tercih olmaktan çok artık bir zorunluluk hâlini almıştır. Bu nedenle iletişim yetisini ve işlevsel dil kullanımını merkeze alan iletişimsel yaklaşım son elli yılda yabancı dil öğretimine damgasını vurmuş, hatta "yabancı dil öğretiminin tek hâkimi" (Yavuz & Şimşek, 2008, s. 60) olmuştur. Artık yabancı dil öğretiminin amacı, öğrencilere dil bilgisi kurallarını öğretmek, sözcük ezberletmek veya çeviri yaptırmak değil; gündelik yaşamdan yola çıkarak dili anlama ve kullanma becerisini esgüdüm içinde öğrencilere kazandırmaktır. Başka bir deyişle iletişimsel yaklaşım öğrencilerin sosyal gereksinimlerine yanıt vermeye çalışarak yabancı dil öğretimini gerçek yaşama yaklaştırmıştır. Bu doğrultuda Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (Çerçeve Metin) de eylem odaklı bir yaklaşımı temel alarak öğrencilerin yabancı dilde iletişim kurmasının nasıl öğretilceğini standartlaştırmaktadır (CEFR, 2020). Türkiye Maarif Vakfı tarafından hazırlanan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda da öğrencilerin iletişim becerisini geliştirmek temel amaçlar arasında yer almaktadır (Türkiye Maarif Vakfı, 2020). Dolayısıyla iletişim yetisi son yıllarda önemli bir ivme kazanan Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin de merkezî kavramlarından biridir. Bu noktada Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin kuramsal alt yapısını zenginleştirebilmek için iletişim yetisinin alt boyutlarını belirginleştirmek gerekmektedir.

Hymes'in (1972) dilbilime ve dil öğretimine armağan ettiği "iletişim yetisi" kavramı, çok boyutlu ve sosyal bir olgudur. Bu nedenle yabancı dilde iletişim yetisini geliştirmek için öğrencilere çeşitli alt

becerileri edindirmek gerekmektedir. Bu noktada “aracılık”, iletişim kurma yetisini bütünleyen becerilerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Güncellenen Çerçeve Metin’de (CEFR, 2020) üzerinde önemle durulan aracılık (mediating) en genel anlamıyla iletişim sürecini sağlamlaştırmak ve akıcılaştırmak için bir kişinin üstlendiği kolaylaştırıcı rol şeklinde tanımlanabilir. Aracı anlaşılmayan veya yanlış anlaşılan bir metni, kavramı veya iletişimsel durumu anlaşılır kılan kişidir. Aracılık iletişim sürecindeki eksik ve yanlış anlamaları onarma, anlaşılmayan durumları berraklaştırma eylemidir. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı’nda da aracılık “alıcı ve kaynak kişi/ler arasında dil ve kültürle ilgili bir sebeple iletişim kurulamaması durumunda çeviri, yorumlama, açıklama, ayrıntılandırma, grafik-diyagram vb. deşifre etme, örnekleme, kalıp ifadeleri açıklama, özetleme, soru sorma, sorulara cevap verme, öneri sunma gibi yazılı ve/veya sözlü etkinliklerle iletişimi mümkün kılma ve sürdürme durumudur (Türkiye Maarif Vakfı, 2020, s. 20).”

Bu yönüyle aracılığın sosyal yaşamda merkezî bir rol üstlendiği kolaylıkla görülebilir. İnsanlar sosyal yaşamda iletişim sürecini sağlamlaştırmak ve kolaylaştırarak için ya aracı rolünü üstlenirler ya da bir aracının yardımına gereksinim duyarlar. Gerçek yaşam aracılık ilişkileriyle örülüdür. Dolayısıyla öğrencilerini gerçek iletişim durumlarına hazırlamayı amaçlayan yabancı dil öğretiminde de aracılık becerisine yer vermek kaçınılmazdır.

Anlaşılabileceği üzere aracılık becerisi bir dilde iletişim kurmanın hem yöntemi hem de hedefidir. Başka bir deyişle yabancı bir dilde iletişim yetisini geliştirmek için aracılığa gereksinim duyulmakta ve yabancı dil eğitiminin sonucunda öğrencinin aracılık becerisini kazanması hedeflenmektedir. Bu nedenle güncellenen Çerçeve Metin (CEFR, 2020), “aracılık” becerisine özel bir yer ayırmakta ve aracılığın alt boyutlarını dil düzeylerine göre belirginleştirmektedir. Ayrıca alan yazınında aracılık becerisinin öğrencilerin dil kullanımını geliştirdiğini ortaya koyan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Seng, Pou ve Tan (2003, s. 11), aracı yaklaşım sayesinde öğrencinin deneyimlenen dünyanın anlamlı bir içsel modelini geliştireceğini belirtmektedir. Nort ve Piccardo (2016), aracılık odaklı dil eğitimin anlamlı ve etkili bir dil öğrenime zemin hazırlayacağını vurgulamaktadır. Tüm (2020), yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerinin yazılı anlatım becerilerini geliştirmede aracılığın anahtar bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Kabay (2020), aracılık etkinliklerinin çok kültürlü ve çok dilli yabancı dil olarak Türkçe sınıflarında, öğretmen ve öğrencinin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak öğrenme ve öğretme biçimlerini daha verimli hâle getirdiğini ifade etmektedir.

Vygotsky ve Fuerstein’in sosyal yapılandırmacılık kuramına dayanan aracılık (Asmalı, 2018; Cheng, 2011; Sivacı, 2017), dil öğretimi alan yazınında görece yeni bir kavramdır. Gerek ana dili gerekse yabancı dil öğretiminde aracılıktan ziyade, dört temel dil becerisini (dinleme, okuma, konuşma ve yazma) geliştirmeye odaklanan geleneksel yaklaşımın hâlâ egemen yaklaşım olduğu söylenebilir. Ancak Çerçeve Metin’de (CEFR, 2020, s. 33), dil öğretimini dört temel dil becerisi üzerinden yapılandıran geleneksel yaklaşımın iletişimin karmaşık doğasını ve gerçekliğini anlamada yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Çerçeve Metin dört temel dil becerisinden ziyade anlamın birlikte inşa edildiği, etkileşime dayalı gerçek yaşamdaki dil kullanımlarına odaklanan dört temel iletişimsel işlevi merkeze almaktadır. Alımlama, üretim, etkileşim ve aracılık, Çerçeve Metin’de temel alınan dört temel iletişimsel işlevdir. Nort ve Piccardo (2016, s. 9) Çerçeve Metin’de dört temel iletişimsel işleve odaklanan bu yaklaşımı etkileşimin sadece alımlama ve üretimden ibaret olmaması, aynı zamanda anlamın birlikte inşa edilmesi gerçeğiyle açıklar ve “dil sosyal boyutunun eşsiz bir itirafı” olarak değerlendirir. Görüldüğü gibi dört temel iletişimsel işlevi merkeze alan çağdaş dil öğretim yaklaşımları, doğal olarak dört temel dil becerisini de kapsamaktadır. Güncel yaklaşımlar dört temel dil becerisi odaklı geleneksel yaklaşımda göz ardı edilen dilin gerçek yaşamdaki sosyal ve karmaşık boyutunu öğretim sürecinin merkezine almaktadır. Bu

noktada dilin iletişimsel ve sosyal boyutunun vazgeçilmezi olarak aracılık, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde üzerinde durulması gereken becerilerden biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi “aracılık” güncel yabancı dil öğretimi çalışmalarının odağında yer alan kavramlardan biridir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ise aracılığı ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi, TR Dizin, DergiPark Akademik ve Education Resources Information Center (ERIC) veri tabanlarında “yabancı dil olarak Türkçe öğretimi”, “aracılık”; “teaching Turkish as a foreign language”, “mediating”, “mediation” anahtar kelimeleriyle yapılan taramada aracılık kavramını konu edinen bir makale ve iki yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Bu çalışmalar yazma eğitimi (Tüm, 2020), öğretim programları ve öğretim materyalleri (Abacıoğlu, 2021), çok dilli ve kültürlü sınıflarda okuma eğitimi (Kabay, 2020) konularıyla sınırlıdır. Alan yazınında aracılığın yabancı dil olarak Türkçe öğretimindeki yerini belirginleştiren, bu kavramın alt boyutları ve anlam alanı değerlendiren bütüncül bir çalışma bulunmamaktadır. Bu eksiklik yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dilin iletişimsel ve sosyal doğasının eksik olarak ele alınması sorununu doğurmaktadır. Bu çalışmada Çerçeve Metin’den hareketle aracılık becerisinin kavram alanını belirginleştirmek, ardından da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde aracılık becerisinin yerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Derleme niteliğindeki bu çalışmada Çerçeve Metin’de yer alan “aracılık etkinlikleri” ve “aracılık stratejileri” (CEFR, 2020, s. 91-122) özetlenerek yorumlanmış ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın iletişimsel ve işlevsel dil öğretimi araştırmalarına kuramsal bir dayanak oluşturması beklenmektedir.

2. Çerçeve metinde aracılık

Çerçeve Metin fikri Avrupa Konseyi’nin Avrupa’daki dil öğretimine bir standart kazandırma düşüncesinden doğmuştur. Türkiye de Avrupa Konseyi üyesi olduğu için Çerçeve Metin’in hem Türkçeye kazandırılması hem de ülkemizdeki dil eğitim ve öğretim süreçlerinde esas alınması gerekmektedir. İlk defa 2001 yılında yayımlanan Çerçeve Metin önce 2006 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ardından aynı metin 2013 yılında, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) yönetiminde Avrupa Dil Sertifikaları Kurumu “TELC” tarafından Türkçeye çevrilmiştir. İlerleyen yıllarda Çerçeve Metin’i güncelleme çalışmaları başlamıştır. Çerçeve Metin ilk olarak 2018 yılında güncellenmiştir ancak bu güncelleme Türkçeye çevrilmemiştir. 2020 yılında bir kez daha güncellenen Çerçeve Metin ise 2021 yılının Kasım ayında MEB tarafından “Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme, Tamamlayıcı Cilt (Millî Eğitim Bakanlığı, 2021)” başlığıyla Türkçeye çevrilmiştir. Güncel Çerçeve Metin’in en özgün ve temel kavramlardan biri ise “aracılık”tır.

Çerçeve Metin’de öğrenici bazen aynı dilde, bazen kiplikler (modality) arasında (örneğin konuşmadan işaret diline çevirmek gibi kodlama sistemleri arasında), bazen de bir dilden diğerine köprüler kuran ve anlamı inşa etmeye veya iletmeye yardımcı olan, yani aracılık rolünü üstlenen sosyal bir aktördür. Aracılık kavramı iletişim ve/veya öğrenme için iklim ve koşulları yaratmayı, yeni anlamlar inşa etmek için iş birliği yapmayı, başkalarını yeni anlam oluşturmaya veya anlamaya teşvik etmeyi, yeni bilgileri uygun bir biçimde iletmeyi merkeze almaktadır. Bu kavram Çerçeve Metin’de etkinlik ve stratejiler bağlamında sunulmuştur.

2.1. Aracılık etkinlikleri

Çerçeve Metin’de aracılık etkinlikleri “bir metne aracılık etme”, “kavramlara aracılık etme” ve “iletişimsel aracılık” olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde söz konusu aracılık etkinlikleri alt boyutlarıyla birlikte özetlenmiş ve değerlendirilmiştir.

2.1.1. Bir metne aracılık etme

Çerçeve Metin’de bir metne aracılık etme “genellikle dilsel, kültürel, semantik veya teknik engeller nedeniyle bir metnin içeriğine erişemeyen bir kişiye o metnin içeriğini aktarmak” (CEFR, 2020, s. 91) şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle bir metne aracılık etme metni anlaşılır kılmak için yapılan faaliyetleri kapsamaktadır. “Bununla birlikte bu kavram bir metne kendi başına aracılık etmeyi (örneğin bir ders sırasında not alırken) veya metinlere, özellikle yaratıcı ve edebî olanlara yönelik tepkilerini ifade etmeyi içerecek şekilde daha da geliştirilmiştir.” (CEFR, 2020, s. 91). Dolayısıyla bir metne aracılık ederken öğrenici, bir aracıya ihtiyaç duyabileceği gibi, bazen bizzat kendisi de “aracı” rolünü üstlenebilmektedir.

Çerçeve Metin’e göre bir metne aracılık etme farklı diller arasında olabileceği gibi, aynı dilin farklı değişimleri veya kiplikleri (örneğin konuşmadan işaret diline dönüştürme eylemindeki gibi farklı kodlama sistemleri) arasında da olabilir. Ayrıca aynı dilin bir değişimine (bölgesel, coğrafi, sosyal, dil kullanım çeşitleri) ait üsluplar/tarzlar (register) arasında veya tüm bunların birleşimi arasında da aracılık yapılabilir.

Bir metne aracılık etme yedi alt boyuttan oluşmaktadır:

1. Belirli bilgileri aktarma
2. Verileri açıklama
3. Metni işleme
4. Yazılı bir metni çevirme
5. Not alma (derslerde, seminerlerde, toplantılarda vb.)
6. Yaratıcı metinlere yönelik kişisel tepkiyi tarif etme
7. Yaratıcı metinlerin analizi ve eleştirisi

Metne aracılık etmenin birinci alt boyutu belirli bilgileri aktarmadır. Burada kastedilen, bir metindeki konuyla doğrudan ilgili olan bilgi parçasının kaynak metinden çıkarılıp başka birine iletilmesidir. Öğrenici bu süreçte kaynak metni taramaktadır. Öğrenciden temelde sözlü, yazılı veya işaret diliyle oluşturulmuş metinlerden zaman, yer, fiyat gibi bilgileri; yönlendirme veya talimat ifadelerini; önce kılavuz, broşür gibi basit bilgilendirici metinlerde, sonra daha karmaşık ve uzun bilgilendirici metinlerde yer alan ilgili ve belirli bilgileri iletebilmeleri beklenmektedir.

Metne aracılık etmede ele alınan ikinci boyut verileri açıklamadır. Verileri açıklama grafik, diyagram gibi görsellerde yer alan bilgilerin söze dönüştürülmesini kapsamaktadır. Örneğin öğrenici, bir Power Point sunumunda yer alan bir grafiği açıklarken verileri açıklama becerisini kullanmaktadır. Verileri açıklama kapsamında, genel anlamda öğrenciden grafik öğelerini betimleyebilmesi, grafiklerdeki eğilimleri ortaya koyabilmesi, çubuk grafikleri yorumlayabilmesi ve grafik hâlinde sunulan deneysel verilerin ilgili noktalarını seçip yorumlayabilmesi beklenmektedir.

Metne aracılık etmenin üçüncü boyutu metni işlemedir. Metni işleme, kaynak metindeki bilgileri anladıktan sonra bu metni genellikle özetleyerek bağlama uygun başka bir metne dönüştürmeyi kapsamaktadır. Bu nedenle metni işlemede öğrencinin metni dikkatli bir biçimde okuyarak metindeki ana noktalara ve fikirlere odaklanması gerekir. Bu boyutun anahtar kelimesi “özetleme”dir. Öğrenciden kaynak metindeki temel noktaları özetlemesi, farklı kaynaklardan amaca uygun bilgi ve argümanları derleyebilmesi, kaynak metnin amacını ve bakış açısını belirleyip açıklayabilmesi beklenmektedir.

Metne aracılık etmenin dördüncü boyutu yazılı bir metni çevirmedi. Bu eylem söz konusu metni sözlü/işaret dili kullanarak veya yazılı çevirmeyi kapsamaktadır. Sözlü/işaret dili yoluyla çeviride, başlangıç düzeyinde öğrencilerden metindeki temel bilgileri yakalayarak kabataslak bir çeviri sunabilmeleri; daha yüksek seviyelerde ise ince ayrıntıları yakalayarak çeviri yapabilmeleri beklenmektedir. Yazılı çeviride öğrenciden beklenen kaynak metindeki ince ayrıntıları yakalayıp ifade biçiminin ve yapıların çeviriyi ne ölçüde etkilediğine dikkat ederek anlaşılır bir çeviri ortaya koymalarıdır.

Metne aracılık etmenin beşinci boyutu not almaktır. Bu beceri eğitimsel ve mesleki yaşamda gerekli bilgileri anlama ve bunları tutarlı bir biçimde yazabilmeyi kapsamaktadır. Öğrencilerden başlangıç seviyelerinde duydukları ve gördükleri her şeyi, ilerleyen aşamalarda neyin önemli neyin önemsiz olduğunu ayırt ederek sadece gerekli kısımları not almaları beklenmektedir.

Çerçeve Metin’de buraya kadar bilgilendirici metinler üzerine kurgulanan alt boyutlar ortaya koyulduktan sonra yaratıcı metinlere aracılık da ele alınmıştır. Bu bölümde yaratıcı metinlere yönelik kişisel tepkiyi tarif etme ile birlikte bahsi geçen metinlerin analiz ve eleştirisine ilişkin bilgiler ve tanımlayıcılar sunulmuştur.

Yaratıcı metinlere yönelik kişisel tepkiyi tarif etmeden kasıt, eserin öğrenci üzerindeki etkisinin ifade edilmesidir. Öğrenciden bu kapsamda eserde sevdiği ve ilgisini çeken noktaları açıklaması, karakterleri tanımlayarak hangileriyle özdeşlik kurduğunu söylemesi, eseri kendi deneyimleriyle ve duygularıyla ilişkilendirmesi ve çalışmanın bütün yönlerini ve/veya bir bölümünü yorumlaması beklenmektedir.

Yaratıcı metinlerin analizi ve eleştirisi bir romandaki olayların önemi, aynı temaların farklı eserlerde işlenmesi ve bunlar arasındaki ilişkileri, eserin edebi kurallara uygunluğunu ele alma, eseri bir bütün olarak tarafsız bir biçimde değerlendirme ile ilgilidir. Bu kapsamda öğrenciden farklı eserleri karşılaştırması, esere ilişkin fikrini gerekçelendirmesi, edebi kurallar çerçevesinde eseri eleştirel olarak değerlendirmesi beklenmektedir.

2.1.2. Kavramlara aracılık etme

Aracılık etkinliklerinin ikinci boyutu kavramlara aracılık etmedir. Kavramlara aracılık etme, başkalarının bilgi ve kavramlara erişimini kolaylaştırma sürecidir. Bu süreç ebeveynlik, yönderlik (mentor), eğitim ve öğretim, iş birlikçi öğrenme ve çalışma bağlamlarından oluşmakta olup dört alt boyutta incelenmektedir:

1. Akranlarla iş birlikçi etkileşimi tesis etme
2. Anlam inşa etmek için iş birliği yapma
3. Etkileşimi yönetme
4. Kavramsal konuşmaya teşvik etme

Kavramlara aracılık etmenin birinci alt boyutu olan akranlarla iş birlikçi etkileşimi tesis etme bir tartışmayı yönlendirme, katılımcıların katkısını düzenleme, grup içindeki iletişim güçlüklerini üstesinden gelmeye yardımcı olmak adına uygun zamanda bilinçli müdahalelerle bulunmayı içerir. Öğrenci burada bir grup lideri rolüne sahip değildir. O, bununla ilgilenmez; yalnızca başarılı bir iş birliğini tesis etmeye çalışır. Öğrenciden grup içi iletişimde iş birlikçi katılımı sağlaması; kilit noktaları gözden geçirme, sonraki adımları değerlendirme ve bunu tanımlamaya yardımcı olarak ekip üyelerini birbiriyle uyumlu çalışmaya teşvik etmesi; tartışmayı verimli bir şekilde ilerletmek için sorulardan yararlanması ve grup üyelerinden sırayla katkı sunmalarını istemesi beklenir.

Kavramlara aracılık etmenin ikinci alt boyutu anlam inşa etmek için iş birliği yapmadır. Bu boyut öğrencinin bir grup üyesi olarak fikirleri teşvik etmek ve geliştirmek adına özellikle problem çözme, beyin fırtınası, kavram geliştirme ve iş birlikçi çalışmasıyla ilgilidir. Öğrenciden amaçlar, süreçler ve adımları belirleyerek kendi zihninde iş birlikçi görevlerin sınırlarını çizmesi, fikir veya çözümleri birlikte inşa etmesi, başkalarından düşüncelerini açıklamasını istemesi, onların düşünme süreçlerindeki tutarsızlıkları tespit etmesi, tartışmayı özetlemesi ve sonraki adımlara karar vermesi beklenir.

Kavramlara aracılık etmenin üçüncü alt boyutu etkileşimi yönetmedir. Bu boyut öğrencinin bir grubun veya birkaç grubun üyeleri arasındaki iletişimi düzenlemek adına önceden belirlenmiş bir lider rolüne sahip olduğu durumlar için tasarlanmıştır. Öğrenciden bütün katılımcıların hazır olduğu etkinliklere liderlik edebilmesi, gerekli talimatları verebilmesi, hedeflerin anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol edebilmesi, grup veya gruplar içindeki iletişimi izleyip kolaylaştırması ve yönlendirmesi, bir grubu göreve geri döndürmek için çalışması, kendi katkılarını ve rolünü ihtiyaca göre uyarlaması beklenmektedir.

Kavramlara aracılık etmenin dördüncü ve son boyutu kavramsal konuşmaya teşvik etmedir. Bu boyutta, grup içindeki bir kişinin veya kişilerin grup liderini edilgen olarak takip etmesi yerine yeni bir kavram oluşturmaya sağlamak için onlara yönlendirici destek sunmayı içerir. Kavramsal konuşmaya teşvik etme becerisinin doğurtma yöntemiyle (Sokratik yöntem) ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda grup lideri olarak öğrencinin mantıksal akıl yürütmeyi teşvik etmek için sorular sorması (diyalojik konuşma) ve mantıklı, tutarlı söyleme katkılar sunması beklenmektedir.

2.1.3. İletişimsel aracılık

İletişimsel aracılık farklı sosyokültürel, toplum dilbilimsel ve entelektüel bakış açılarına sahip öğrenciler arasındaki anlaşmayı ve iletişimi kolaylaştırma faaliyetidir. Özellikle kültürler arası karşılaşmalarda yaşanabilen hassas durumların, gerilimlerin, anlaşmazlıkların çözümü için aracı rolü üstlenmek bu faaliyetin kavram alanına girmektedir. Çerçeve Metin'de iletişimsel aracılık üç alt boyutta ele alınmıştır.

1. Çok kültürlü iklimi tesis etme
2. Gayriresmî durumlarda aracı olarak hareket etme (arkadaşlar ve meslektaşlarla)
3. Hassas durumlarda ve anlaşmazlıklarda iletişimi kolaylaştırma

İletişimsel aracılığın birinci alt boyutu çok kültürlü iklimi tesis etmedir. Çok kültürlü iklimi tesis etme, dil ve kültürü birbirinden farklı olan muhataplar arasında tarafsız ve güvenilir bir yaklaşımla ortak bir iklim ve etkili bir iletişim yaratmayla ilgilidir. Bu boyutta, muhataplar arasında dünyaya farklı kültürel pencerelerden baktıkları için yaşanan sorunları önleme, bu sorunlar ortaya çıktıysa çözme, bu şekilde

kültürler arası hoşgörüyü oluşturma söz konusudur. Bu kapsamda öğrenciden muhatapların birbirlerinin kültürel bakış açılarını fark etmelerini sağlayacak sorular sorması, farklı bakış açılarına saygı göstermesi, farklı bakış açılarından kaynaklanan sorunları öngörmesi ve çözmesi beklenmektedir.

İletişimsel aracılıkta ele alınan ikinci boyut gayriresmî durumlarda aracı olarak hareket etmedir. Bu boyutta öğrencinin kamusal, özel, mesleki ve eğitimsel alanlardaki tek yönlü (örneğin açılış konuşması sırasında) veya çift yönlü (örneğin karşılıklı konuşma sırasında), resmî olmayan iletişim sürecinde gerek diller gerekse kültürler arası aracılığını kapsamaktadır. Bu boyutta öğrencilerden sözlü dille veya işaret diliyle kodlanmış ifadeleri aktarmaları; kamusal, özel, mesleki veya eğitimsel gayriresmî iletişim sürecindeki önemli bilgileri iletmeleri; konuşma ve sunumlarda ifade edilenlerin anlamını tekrarlamaları beklenir.

İletişimsel aracılığın üçüncü ve son alt boyutu hassas durumlarda ve anlaşmazlıklarda iletişimi kolaylaştırmadır. Bu boyut öğrencinin resmî veya resmî olmayan bir rolle muhataplar arasında karşılaşılacak yanlış anlaşılmalara, hassas durumlar ve bu anlaşmazlıkları çözmeye çalışmasıyla ilgilidir. Bu süreçte öğrencinin öncelikle sorunun ne olduğunu ve tarafların ne istediğini netleştirmesi ve birbirlerinin görüş, tutum veya iddialarını anlamalarına yardımcı olması beklenir. Hatta öğrenci kendi bakış açılarıyla ilgilenmeden dengeyi gözeterek tarafları sorunun çözümüne ikna etmeye çalışabilir.

2.2. Aracılık stratejileri

Çerçeve Metin'e göre öğrencinin "aracılık etkinlikleri"nde yer alan becerileri kazanırken uygun aracılık stratejilerini kullanmaları da beklenmektedir. Bunlar anlamı belirginleştirmek ve kolaylaştırmak için kullanılan tekniklerdir. Aşağıda, "yeni bir kavramı açıklama" ve "bir metni basitleştirme" başlıkları altında ele alınan söz konusu stratejiler özetlenmiştir.

2.2.1. Yeni bir kavramı açıklama stratejileri

Çerçeve Metin'de yeni bir kavramı açıklama stratejileri üç alt boyutta ortaya koyulmuştur:

1. Önceki bilgilerle ilişkilendirme
2. Dili uyarlama
3. Karmaşık bilgileri parçalara ayırma

Öğrenme sürecinin de önemli bir parçası olan önceki bilgilerle ilişkilendirme stratejisi, öğrencinin yeni bilgileri karşısındakinin zaten bildiği bir şeyle nasıl ilişkili olduğunu açıklaması, karşısındakinin önceki bilgilerini etkinleştirmesine yardımcı olması, karşılaştırmalar yaparak yeni bilgileri açıklamasıyla ilgilidir. Bu ilişki yeni bilgi veya kavramlarla bağlantılı diğer metinler, materyaller veya dış dünyaya dair art alan bilgileriyle kurulabilir. Bu stratejiyi kullanan öğrenci karşısındaki kişilere ön bilgileri harekete geçirmeye teşvik edici sorular sorar, yeni ve önceki bilgileri karşılaştırır ve bunları birbiriyle ilişkilendirir, örnekler sunar ve gerektiğinde açıklamalar yapar.

Bir diğer alt boyut, dili uyarlamadır. Bu strateji eş anlamlı sözcükleri, benzetmeleri, başka sözcükleri ekleyerek veya sadeleştirme yaparak bir metnin içeriğini dil, üslup veya tarz bakımından değiştirmeyi kapsamaktadır. Bu stratejiyi kullanan öğrenci ifadeleri başka sözcüklerle anlatabilir, ifadeleri uyarlayabilir, teknik terimleri açıklayabilir.

Yeni bir kavramı açıklama stratejisinin üçüncü alt boyutu, karmaşık bilgileri parçalara ayırmadır. Bu alt boyut öğrencinin metni anlamak için genellikle karmaşık bilgileri bileşenlerine ayırması ve bunların bütünü oluşturmaya katkısını ortaya koyması ile ilişkilidir. Bu stratejiyi kullanan öğrenci süreci adımlara böler, fikir ve talimatları maddeler hâlinde aşama aşama sıralar, bir argüman zincirindeki temel noktaları ayrı ayrı sunar.

2.2.2. Bir metni basitleştirme stratejileri

Çerçeve Metin’de bir metni basitleştirme stratejileri iki alt boyutta ortaya koyulmuştur:

1. Ağır bir metni genişletme
2. Bir metni budama

Ağır bir metni genişletme öğrencinin ek bilgiler, örnekler, ayrıntılar, art alan bilgileri, kanıtlar ve açıklayıcı yorumları işe koşması veya gerektiğinde üslubunu değiştirmesi suretiyle metni anlaşılabilir hâle getirmesidir.

Bir metni budama ise genişletmenin tam tersi olarak kaynak metindeki tekrarları ve konu dışı ifadeleri çıkartıp aynı mesajı daha ekonomik bir biçimde sunmaktır. Bu kapsamda öğrenci metinde yer alan sadece önemli bilgileri vurgulayabilir, gereksiz tekrarları ve hedef kitle için ilgili olmayan kısımları çıkartabilir.

4. Sonuç

Çerçeve Metin’den hareketle aracılık becerisini tanımlamayı ve alt boyutlarını değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Çerçeve Metin’de aracılık becerisi “etkinlikler” ve “stratejiler” olarak iki üst başlıkta ele alınmıştır. Aracılık etkinlikleri “bir metne aracılık etme”, “kavramlara aracılık etme” ve “iletişimsel aracılık” olarak üçe ayrılmıştır. Bir metne aracılık etme yedi alt boyuttan oluşmaktadır: i) belirli bilgileri aktarma, ii) verileri açıklama, iii) metni işleme, iv) yazılı bir metni çevirme, v) not alma (derslerde, seminerlerde, toplantılarda vb.), vi) yaratıcı metinlere yönelik kişisel tepkiyi tarif etme, vii) yaratıcı metinlerin analizi ve eleştirisi. Kavramlara aracılık etme dört alt boyuttan oluşmaktadır: i) akranlarla iş birlikçi etkileşimi tesis etme, ii) anlam inşa etmek için iş birliği yapma, iii) etkileşimi yönetme, iv) kavramsal konuşmaya teşvik etme. İletişimsel aracılık üç alt boyuttan oluşmaktadır: i) çok kültürlü iklimi tesis etme, ii), gayriresmî durumlarda aracı olarak hareket etme (arkadaşlar ve meslektaşlarla), iv) hassas durumlarda ve anlaşmazlıklarda iletişimi kolaylaştırma. Aracılık stratejileri ise “yeni bir kavramı açıklama” ve “bir metni basitleştirme” olarak ikiye ayrılmıştır. Yeni bir kavramı açıklama stratejisi üç alt boyuttan oluşmaktadır: i) önceki bilgilerle ilişkilendirme, ii) dili uyarlama, iii) karmaşık bilgileri parçalara ayırma. Bir metni basitleştirme stratejisi iki alt boyuttan oluşmaktadır: i) ağır bir metni genişletme, ii) bir metni budama. Çalışmada Çerçeve Metin’den hareketle alt boyutlar tanımlanmış ve bu alt boyutların öğrenciler açısından genel özellikleri açıklanmış ve örneklendirilmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda aracılığın kavram alanı da ortaya çıkmıştır. Aracılıkla birlikte düşünülmesi ve ele alınması gereken, aracılığı bütünleyen kavramlar şöyle sıralanabilir: anlaşılır kılma, kolaylaştırma, iş birliği, yardımcı olma, aktarma, iletme, özetleme, açıklama, çevirme, dönüştürme, yorumlama, betimleme, not alma, karşılaştırma, gerekçelendirme, değerlendirme, yönlendirme,

düzenleme, etkileşimi yönetme, kültürler arası, hoşgörü, sosyalleşme, genişletme, daraltma, ilişkilendirme, analiz etme, dilsel uyarlama/ayarlama.

Çerçeve Metin'in, aracılığı çok yönlü ve ayrıntılı ele almasına rağmen kodlama sistemleri açısından bazı eksiklikler taşıdığı düşünülmektedir. Örneğin "Verileri Açıklama" başlığı altında öğrencilerin grafik veya diyagramları yorumlayıp içeriği yazılı, sözlü veya işaret diliyle aktarmasından bahsedilmiştir. Oysaki ara ara vurgulanan, MEB çevirisinde "kanallar arası (2021, s. 97)" olarak ifade edilen ve "kodlama sistemleri arası" biçiminde de çevrilebilecek "modalities" kavramına dayalı aracılık etkinlikleri sadece grafik veya diyagramlarla sınırlı değildir. Resim, fotoğraf, infografik, grafik simge, animasyon, video gibi görsel kodlama sistemlerinde de veriler yer alabilir. Dolayısıyla kaynak metin kavramı bu tip kodlama sistemleriyle zenginleştirilmelidir. Ayrıca "Aracılık" bölümündeki tanımlayıcılar incelendiğinde öğrencilerden sadece yazılı, sözlü veya işaret diliyle aracılık etmeleri hedeflenmektedir. Hâlbuki öğrenci görsel (yukarıdaki sistemler) ve işitsel (ses, müzik vb.) diğer kodlama sistemleri aracılığıyla da aktarım yapabilmelidir. Örneğin yazılı bir kaynak metni kendisinin ürettiği veya hâlihazırda üretilmiş basit bir şemaya, çizime veya şarkıya da aktarabilmelidir.

Çerçeve Metin'de yapılan bu inceleme ve değerlendirmenin ardından "aracılık" kavramını şöyle tanımlamak mümkündür: Kişisel, eğitsel, kamusal ve mesleki alanlarda bir metni hem kendisi hem de başkaları için anlaşılır kılarak aktarmak; bilgi ve kavramlara erişimi kolaylaştırmak için iş birliği iklimi tesis etmek; grup içi etkileşimi düzenlemek, yönetmek ve desteklemek; farklı sosyal, kültürel ve dilsel görüşlere sahip öğrenciler arasında uzlaş ve iletişimi kolaylaştırmaktır.

Görüldüğü gibi birçok alt boyutu bulunan aracılık, güncel dil öğretim yaklaşımları açısından temel öğrenme alanlarından biridir. Bu nedenle yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde de aracılık becerisini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Nitekim Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda (Türkiye Maarif Vakfı, 2020) aracılık becerisi Program'ın temel dayanakları ve yaklaşımları altında ele alınmıştır. Program'da aracılığa bağımsız bir öğrenme alanı olarak değil, becerilerin ve işlevlerin bütünleyeni olarak yer verilmiştir. Örneğin "betimleme, gerekçeleme, sıralama, telafi etme" gibi dil işlevleri ile "Diyaloglarında anlaşılmayan noktalara ilişkin açıklama ister. Tekrarı istendiğinde söylediklerini ayrıntılandırarak açıklar. Türk kültüründeki temel beden dili unsurlarını ve bunlara eşlik eden ifade kalıplarını kullanır. Metinde geçen kültürel özelliklere ilişkin bilgileri belirler." gibi kazanımların, aracılık strateji ve etkinliklerine zemin hazırladığı ifade edilmiştir (Türkiye Maarif Vakfı, 2020, s. 21). Ne var ki Program'ın temeline yerleştirilen aracılık becerisinin alan uygulamalarında ne ölçüde göz önünde bulundurulduğu, henüz araştırılmamış bir konudur.

Çerçeve Metin'de ve Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda merkezî bir yeri olan aracılığın yabancı dil olarak Türkçe öğretimi araştırma ve uygulamalarına yeni bir pencere açacağı öngörülmektedir. Bu kapsamda çalışmanın önerileri aşağıda sıralanmıştır:

- Çerçeve Metin'de dil öğrenme düzeylerine göre sınıflandırılan ve aşamalandırılan aracılık tanımlayıcıları yabancı dil olarak Türkçe öğretimi açısından yorumlanmalıdır.
- Alan uzmanlarının katılımı ve iş birliğiyle Çerçeve Metin'de yer alan örnek tanımlayıcılar, yabancı dil olarak Türkçe öğretimine uyarlanarak "kazanımlar" belirlenmelidir.
- Yeni hazırlanacak öğretim programlarında "aracılık", bağımsız bir öğrenme alanı olarak ele alınmalıdır.

- Ders kitaplarında yer alan metinler ve etkinlikler “aracılık” bağlamında gözden geçirilmeli, gerekirse buna uygun metin ve etkinlikler hazırlanmalıdır.
- Aracılık etkinlik ve stratejileri ana dili olarak Türkçe öğretimi açısından da değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Abacıoğlu, Ş. N. (2021). *A content analysis on the curriculum of teaching Turkish as a foreign language and the mediation embodied in instructional materials*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Asmalı, M. (2018). Perspectives and practices of academics and students of English language teaching post-graduate programs within the mediation theory. *International Journal of Educational Psychology*, 7 (1), 42-67.
- CEFR (2020). *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment*. Council of Europe.
- Cehng, X. (2011). Performance of mediation and situational constraints of China's secondary school EFL teachers. *International Journal of English Linguistics*, 1 (2), 230-240.
- Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride and J. Holmes (Ed.), *Sociolinguistics* (pp. 269-293). Harmondsworth: Penguin.
- Kabay, F. N. (2020). *Çok dilli ve çok kültürlü sınıflarda edebî metinlerin aracılık etkinlikleri ve stratejileri ile öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (Çev.) (2021). *Diller içi Avrupa ortak başvuru metni: öğrenme, öğretme ve değerlendirme tamamlayıcı cilt*. Avrupa Konseyi.
- Nort, B. & Piccardo, E. (2016). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Developing illustrative descriptors of aspects of mediation for the CEFR*. Council of Europe.
- Seng, A. S. H., Pou, L. K. H., & Tan, O. S. (2003). *Mediated learning experience with children*. Singapore: McGraw-Hill.
- Sıvacı, S. (2017). An investigation into the knowledge of mediation with English-teachers. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5 (3), 744-753.
- Tüm, G. (2020). Mediation in writing skills and teaching Turkish as a foreign language. *African Educational Research Journal*, 8(3), 134-144.
- Türkiye Maarif Vakfı (2020). *Türkiye Maarif Vakfı Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı*. İstanbul: Matsis Matbaa Hizmetleri.
- Yavuz, M. A. & Şimşek, M. R. (2008). Yabancı dil öğretim yöntemlerinin eylemsel incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (4), 47-64.